

Використання фразеологічних зрощень надає сюжету несподіваної семантики та підкреслює важливі моменти в розвитку подій. Наприклад, ФО "stanać dęba" не лише описує фізичну дію чи стан «стати нерухомим», а й виражає протест або здивування. Автор використовує фразеологічні єдності, що збагачують текст і відображають особливості мовної культури. Такі вирази, як "wyduszać z siebie słowa", "głębokie jak cięcia", допомагають уявно зобразити ситуацію та поглиблюють розуміння персонажів. Фразеологічні сполучення надають тексту образності та емоційності. Наприклад, вираз "roza zasięgiem widoczności" надає ситуації загадковості та таємничості.

Отже, використання фразеології у творі "Солярис" є важливим елементом створення образності та експресивності тексту, що поглиблює розуміння сюжету та персонажів.

Список використаної літератури:

1. Бабій І. М. Фраземіка творів Богдана Лепкого: загальномовна та індивідуально-авторська. *Наукові записки ТНПУ імені Володимира Гнатюка. Серія: Літературознавство*. Вип. 47. Тернопіль: ТНПУ, 2017. С. 290-300.
2. Zob. A. Smuszkiewicz, *Zaczarowanagra. Zarys dziejów polskiej fantastyki naukowej*, Poznań 1982, s. 246.
3. Zob. G. Dziamska-Lenart, *Innowacje frazeologiczne w powojennej felietonistyce polskiej*, Poznań 2004, s. 15.
4. Zob. J. Jarzębski, *Posłowie*, w: S. Lem, *Bajki robotów*, Warszawa 1983, s. 194–195.
5. Zob. M. Olszewski, R. Radłowska, *Lem w drodze na Marsa*, „Duży Format” 2006, z. 14, s. 4.

Марія Муц,
Науковий керівник – доктор філологічних наук,
професор Тетяна Вільчинська,
Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка

СЕМАНТИКО-КОНОТАТИВНІ ОСОБЛИВОСТІ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ У МОВІ РОМАНУ ЛІТТИ КОСТЕР «ДАР ЗРЕТИ»

Фразеологізми є цінними та витонченими засобами мовної експресії, що передають найтонші відтінки душевних порухів, надають висловлюванням національного колориту, збагачують нашу мову, надаючи їй образності, виразності та емоційності. Особливий інтерес становлять передусім ті фрази, що, з одного боку, найяскравіше передають народний менталітет, традиції того чи іншого народу, а з іншого – засвідчують особливості індивідуально-авторського мовомислення. В україністиці їх досліджували Н. Бабич, Т. Вільчинська, В. Жайворонок, М. Жуйкова, М. Скаб та ін. Водночас залишається чимало дискусійних питань, пов'язаних з їх функціонуванням, семантикою, конотаціями і под.

Усе це визначає актуальність теми запропонованого повідомлення, метою якого було з'ясувати семантико-конотативні особливості фразеологізмів у прозовій мові малодослідженої української письменниці Літти Костер. Матеріалом послужив її роман «Дар Зрети».

Досліджуючи стійкі сполуки у романі Літти Костер «Дар Зрети», ми виявили різноманітні структурні моделі таких фразеологічних одиниць (ФО). Для аналізу стійких сполук із погляду семантики скористалися класифікацією відомого українського фразеолога Д. Ужченка, що дало змогу виокремити у досліджуваному романі 6 груп ФО: 1. Фразеологізми зі значенням якісної характеристики особи (4% від усіх зафіксованих ФО у творах автора). 2. Фразеологізми зі значенням фізичного і психічного стану людини (15%). 3. Фразеологізми зі значенням поведінки чи реакції особи (27,5%). 4. Фразеологізми зі значенням дії, занять особи (30,5%). 5. Фразеологізми зі значенням обставинної характеристики дії (18%). 6. Фразеологізми зі значенням кількісної характеристики (міри) предметів чи квантитативних характеристик, пов'язаних з особою (5%).

Зауважимо, що тематична група «фразеологізми зі значенням дії, заняті особи» є найчисельнішою з-поміж усього фразеологічного багатства в аналізованих текстах. До вказаної групи належать ФО, які означають «втікати», «бігти», напр.: «Юля обережно причинила двері та **прожогом кинулася** шукати булаву» [1, с. 13]; «Залишилося дійти до вхідних дверей і **стрімголов мчати** на посвяту, сподіваючись, що не спізнилася» [1, с. 14]; «Даяна **мало не збила її з ніг**» [1, с. 63].

Для того щоб показати бажання щось сказати, автор уживає фразеологізм **висіти на язиці**, як-от у тексті роману: «Слова довго **висіли на язиці**, власне, там і лишилися» [1, с. 125].

На позначення уважності персонажів твору, для опису їх пильного, прискіпливого погляду авторка використовує такі ФО, як *провести (обвести) поглядом, не відірвати очей*, напр.: «Присівши на землю, Юля **провела поглядом Ратміра**» [1, с. 149]; «Хмурить брови, **обводить присутніх суровим поглядом**» [1, с. 165]; «Світло визволяється з амулета, від нього **не відірвати очей**» [1, с. 169].

Другою за чисельністю є тематична група «фразеологізми зі значенням поведінки чи реакції особи». Для передачі характерів персонажів, змалювання поведінки та оцінки їхньої реакції письменниця вводить у текст ФО *складати зброю* зі значеннями «відмовлятися від будь-яких дій, не опиратися, відступати перед труднощами» та протилежний за значенням фразеологізм *ставати на дибки* – «виявляти незгоду, протест», зокрема в таких контекстах: «Проте ще рано **складати зброю**» [1, с. 68]; «**Ставати на дибки** не було ні бажання, ні сил» [1, с. 98].

Зі значенням «нічого не робити» вжито у романі стійку сполуку *ловити тав*. У тексті цей фразеологізм має негативну конотованість: «**Ловити тав** на парі у людини, яка щиро намагається поділитися з вами своїми знаннями, дбайливо складеними до скарбниці пам'яті за роки праці, є не найкращим рішенням» [1, с. 96].

Фразеологізм *постояти за себе* уведений в текст із метою зображення готовності головної героїні самій захистити себе, не дати скривдити, напр.: «Спробувала **постояти за себе** дівчина» [1, с. 129]. Фразеологічна одиниця *зазирати в душу*, що означає «намагатися зрозуміти почуття і думки інших людей», у романі Літти Костер набуває відтінку «пильно розглядати», наприклад у контексті: «Здавалося, ніби він **зазирає в саму душу**» [1, с. 125].

Опис людського стану (коли хто-небудь починає розуміти щось, згадувати, усвідомлювати, робити несподівані висновки) реалізується у творі через такі ФО, як *спадають на думку*, *зловила себе на думці*, напр.: «Здається, тільки такі і **спадають на думку**» [1, с. 128]; «Юля подивилася в безмежно смарагдові очі й **зловила себе на думці**, що довіряє коту» [1, с. 140].

Стійкі сполуки, що належать до цієї групи та об'єктивують інформацію про реакцію персонажів, на зразок *затамувати подих* – «перестати дихати на якийсь час, аби зробитися непомітним»; *переводити подих* – «робити коротку перерву, перепочинок», реалізуються в таких контекстах: «Важко сказати, що саме змусило Юлю відкинути геть правила ввічливості й, **затамувавши подих**, прислухатися» [1, с. 120]; «Юля важко **переводить подих**» [1, с. 145].

Значна кількість фразеологізмів належить до тематичної групи «фразеологізми зі значенням обставинної характеристики дії». Семантика подібних фразеологізмів впливає з їхнього загального значення і виражає інтенсивність, якість прояву дії або стану. Із роману Літти Костер «Дар Зрети» ми виокремили такі фразеологізми, що позначають ознаки, спосіб дії: *краєм ока побачив* – «мимохідь»; *летить на крилах* – «швидко, легко йти, бігти»; *майже в кишені* – «близько»; *від букви до букви* – «від початку до кінця»; *перед носом* – «поруч, дуже близько». Проілюструємо тепер вживання деяких із наведених стійких сполук у текстах письменниці: «Тенвер лише **краєм ока глянув** на «викладача» [1, с. 167]; «Юля майже **летить на крилах**, без проблем долаючи сходи, вже не переслідуючи Тараса, просто **насолоджуючись бігом**» [1, с. 23]; «Даяна поглинала очима текст **від букви**

до букви, шукаючи сенс там, де його не було» [1, с. 177]; «Невідомо звідки перед носом Юлі з'явився амулет» [1, с. 49].

Наступною тематичною групою є *«фразеологізми зі значенням фізичного і психологічного стану людини»*. Почуття спокою та комфорту передають фраземи *неначе вдома, як удома* і под., напр.: *«Відчуває себе в лісі неначе вдома» [1, с. 53]; «Проте здавалося, наче як удома* *почуваються тільки мольфар і Юля» [1, с. 136]; «Відчуття напруженості минуло і Юля перестала відчувати себе не в своїй тарілці» [1, с. 12].* Відчуття розгубленості, зневіри та смутку у етнолінгвокультурі експлікується за допомогою фразеологізму *опустити руки*, але у Літти Костер він звучить як *не давали опустити руки*, напр.: *«Адреналін та жага до надзвичайного не давали опустити руки» [1, с. 22],* тобто набуває позитивного значення. Почуття страху конотує фразеологічна одиниця *бігають мурахи*, яка у художньому тексті реалізується так: *«Ось тепер стало по-справжньому страшно. Шкірою пробігли мурахи» [1, с. 84].*

Цікавою для аналізу є група, що об'єднала *«фразеологізми зі значенням кількісної характеристики (міри) предметів чи квантитативних характеристик, пов'язаних з особою»*. Така характеристика притаманна фраземам як *із відра ллє*, що означає «дуже сильно, багато», і як *грибів після дощу* у значенні «дуже багато», як-от у художньому тексті: *«Навколо тебе як із відра ллє не просто дощ, а справжній водоспад» [1, с. 4]; «Адже таких небочосів – як грибів після дощу» [1, с. 176].*

Найрідше авторка використовує *«фразеологізми зі значенням якісної характеристики особи»*, зокрема на позначення пихатості та гордості людини, напр.: *«Ти так високо не задирай носа, а то блискавка влучить» [1, с. 16]* або для опису людини невеселої, сердитої, напр.: *«Сусідка Оксана була явно не в гуморі» [1, с.74].*

Отже, проаналізувавши фразеологічні одиниці у романі «Дар Зрети» Літти Костер за семантикою та з'ясувавши їхнє конотативне забарвлення, констатуємо, що найпродуктивнішою є тематична група, яка

використовується для позначення дій, занять особи, а найменш чисельною – група ФО зі значенням якісної характеристики особи. Щодо аксіологічної маркованості, то усі ФО є оцінно маркованими і виражають то позитивні, то негативні емоції, що підтверджує їхню амбівалентну природу.

Літта Костер уміло вписує фразеологізми в мовну канву роману, часто змінює їх, що робить значення усталених висловів конкретнішим, трансформуючи в такий спосіб фразеологічну семантику. Це має значний вплив на динаміку, експресивність та колорит тексту, а також на увиразнення авторського мовлення.

Список використаної літератури

1. Костер Літта. Дар Зрети. Київ: Гамазин, 2020. 184 с.
2. Ужченко В., Авксентьев Л. Українська фразеологія: навч. посібник. Харків: Основа, 1990. 167 с.
3. Ужченко В., Ужченко Д. Фразеологія сучасної української мови: навч. посібник. Київ: Знання, 2007. 494 с.

Плечунь Юлія,

Науковий керівник: доктор педагогічних наук,
професор Палихата Елеонора Ярославівна,
Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка

ФОРМУВАННЯ УСНОГО МОВЛЕННЯ

УЧНІВ П'ЯТОГО КЛАСУ ОСНОВНОЇ ШКОЛИ

Мовленнєвий розвиток школярів є одним із пріоритетних напрямків сучасної освіти. Він регламентується низкою законодавчих документів України, зокрема: Конституцією України, 53 стаття якої гарантує кожному громадянину право на освіту, зокрема на здобуття дошкільної, загальної середньої, професійної та вищої освіти; Законом України «Про освіту», 11 стаття якого вказує на мету освіти, що передбачає формування всебічно розвиненої особистості, здатної до творчої праці та самореалізації;